

Tandrup vil gøre op med den objektivitetssøgen, som i årtier har spillet fallit i videnskaben og i stedet redde dens værdi ved at lade den bygge på kunstnerens og individualitetens intuition. Den dialektiske forbindelse mellem kunst og videnskab skal bryde isolationen, men i dette brud ligger en anden og for historikeren dybere modsætning. Forfatteren vender i sin egen søgen tilbage til renæssancens Michelangelo og til Dantes guddommelige komedie. Begge kæmpede de for at bevare deres frihed til at leve og opleve til trods for samfundets falskhed og korrupsion. Men nutidsmennesket glemmer måske, at de også levede i en tid, hvor den materielle udvikling og de globale problemer endnu ikke prægede individets livssyn og samfundsopfattelse. Kunstneren og videnskabsmanden i renæssancen kunne dyrke det indre univers, som Tandrup søger at genopleve (og genoplive) med en vished om, at samfundet ikke ville undergå større strukturelle ændringer. Det enkelte menneskes oprør kunne rettes mod forholdsvis statiske institutioner i samfundet.

Det er denne intuitivistiske dimension, som vel først og fremmest var forbundet med en indre og også indadrettet personlighedsudvikling, som Tandrup måske for uberørt overfører til nutiden. Komponisten, der pludselig i bogstaveligste forstand går i vandet, og pigen, der synger i bussen fra Nemi, er situationer, hvor abstraktion og virkelighed finder hinanden men altid på et snævert og nært plan. Livet omkring kunstneren og videnskabsmanden er de hændelser, de tilfældigt løber ind i eller selv skaber på deres vej. De bryder måske isolationen i deres eget liv, men forfatteren giver os ikke svaret på, om de bryder isolationen i forholdet til den verden omkring dem, der i dag er større og mere kompleks end Michelangelos og måske er nærmere Dantes helvede end hans paradys.

Tandrup står i gæld til Goethe og Kierkegaard, til Grundtvig og mange flere. Gælden skulle måske også have omfattet amerikaneren Stuart-Hughes, der et sted siger: »Man's psycho-physical evolution today is at least as rapid as it has been in the immediate past. I suspect that like technological change, it has actually accelerated« (History as Art and as Science. New York 1964, s. 41). Hvad han mener er nok, at vi skal interessere os mere for menneskets placering og forskellige funktioner men aldrig isoleret. Vi må ikke stille os tilfreds med individuelle krav til kunst og æstetik. Det vil indeholde faren for at ende i en snæver selvtilstrækkelighed, og den vil givetvis blive vanskeligere at bryde end den isolation, som især den humanistiske videnskab igennem de seneste årtier har bevæget sig rundt i.

Bogens grundholdning, dens ofte specielle scener ufortalt, har vigtige perspektiver i en tid, hvor historikeren med hele den materielle velfærd som en tvivlsom arv nu kan rette søgelyset mere mod det enkelte menneske og dets vilkår. Ingen har derimod råd til at standse derved. Historikeren af i dag bør i sit arbejde endnu stærkere end nogen sinde før søge de overordnede sammenhænge og drivkræfter, der med en teknologisk revolution, som selv ikke Stuart-Hughes havde forestillet sig, nu for alvor truer med at undertrykke pigen med papirflyveren.

Henrik Poulsen

Kåre Lunden: Kjetttarar, prestar og sagakvinner. Om historie og historieproduksjon. Oslo, Universitetsforlaget 1980. 169 s.

Værket består af en indledning, hvor forfatteren kort sammenfatter sit historiesyn, og af en serie artikler i essayform for årene 1973-1980, hvor synspunkterne præsenteres. Artiklerne er ordnet i to grupper efter sagsområde; den første består af ti artikler med overskriften »Historie og samfunn«, den anden af fire artikler med overskriften »Forskning og

undervisning«. Værket bør læses som en helhed, hvis det er historiesynet og forfatterpersonligheden, man søger efter, men de enkelte artikler kan udmærket læses uafhængigt af hverandre, hvis det især er emnerne, der fængsler. Her spænder forfatteren over et stort register: u-landshistorie, kvindehistorie, middelalderhistorie, teknologihistorie, debatten om faget på universitet og i skole.

Forfatterens syn på historiefagets udøvelse træder frem i alle artiklerne: Forskernes fælles funktion er at udvide og sprænge grænserne for det som hidtil er tænkt og erkendt (s. 139), men blandt dem er udskilt kættere og præster. Kætteren er optaget af »ånd og sandhed«, præsten af bureaukratiske byrder og lovprisning af det officielle. Forskeren kan let forledes til at forråde sin mission, men prisen herfor er tabet af ægthed, grænseoverskridende erkendelse og fri stillingtagen.

Selvom værket i sin helhed kan virke noget uharmonisk med dets mangeartede refleksioner og forsøg på at indkredse synspunkter i løbet af tilblivelsesperioden, kan bogen varmt anbefales. Det er en levende og engageret forfatter, der har skrevet den.

Jørgen Elsøe Jensen

Harvey J. Graff (ed.): *Literacy and social development in the West*, A. reader. Cambridge Studies in Oral and Literate Culture 3. Cambridge University Press 1981. 340 s.

Blandt de områder, som i de seneste år er taget op inden for socialhistorien, er spørgsmålet om, hvornår det i de enkelte lande blev almindeligt, at størstedelen af befolkningen kunne læse og skrive, og hvilken betydning for den økonomiske og sociale udvikling det har, at analfabetismen forsvinder. I den foreliggende bog har Harvey J. Graff, der selv har spillet en betydelig rolle inden for denne forskning, samlet en række af de vigtigste af de indtil nu udkomne artikler samt nogle afsnit fra større værker om emnet – de fleste publiceret i slutningen af 1970'erne. Tyngdepunktet ligger kronologisk fra reformationenen til omkring 1900, og geografisk dækkes USA, England, Tyskland, Frankrig og Sverige.

Et hovedproblem for forfatterne er, hvorledes man ad indirekte vej kan måle antallet af ikke-anfabetere i et land i tidligere perioder, idet det er normalt, at man først sent i 1800-tallet har samtidige oplysninger, f.eks. fra folketællinger eller undersøgelser af værnepligtige. Kun i Sverige har man gennem de såkaldte »husförhörslängder« – præsternes årlige overhøring af deres sognebørn – masseiagttagelser, der går tilbage til omkring år 1700.

De indirekte mål går næsten alle ud fra materiale, der viser, hvor almindeligt det var, at folk kunne underskrive dokumenter med egen hånd, og flere af bidragsyderne diskuterer indgående, om det kan tages som et udtryk for almindelige læse- og skrivekundskaber. Sådant materiale er f.eks. de engelske vielsesregistre, der går tilbage til 1754, og testamenter fra New England staterne. Forfatterne mener som hovedregel, at da skrivning kommer efter læsning i undervisningsrækkefølge, skulle evnen til at kunne skrive sit navn, normalt være ensbetydende med gode læsekundskaber, men de har kun en ringe direkte dokumentation for, at det virkelig har været tilfældet.

Forfatterne viser ud fra statistiske bearbejdelser af sådanne materialer med underskrifter, at det i de fleste lande først var omkring midten af det 19. århundrede, at analfabetismen blev reduceret til et minimalt niveau, mens der tidligere var store, socialt betingede, forskelle i andelen, der kunne læse og skrive.

Kun de områder, hvor den protestantiske kirke gjorde en stor indsats for at give befolkningen mulighed for selv at læse Bibelen, skiller sig ud fra dette mønster – hjulpet af bogtrykkerkunsten, der gav billig adgang til læsestof og læremidler. Særligt bemærkes-